

τάρρευση της ΕΣΣΔ, όπως δείχνει το παράδειγμα της κοιλάδας Φεργκάνα.

Εν κατακλείδι, *Η κινούμενη άμμος της ηγεμονίας* αποτελεί μια σημαντική συμβολή στην ελληνική βιβλιογραφία για την κατανόηση της περιοχής της Μείζονος Μέσης Ανατολής. Ωστόσο, δεν είναι παρά το έναυσμα μιας συζήτησης. Για παράδειγμα, το ζήτημα των συμμαχιών στην περιοχή και της εν γένει θεωρίας συμμαχιών μπορεί να αναλυθεί περαιτέρω, αναδεικνύοντας σχήματα συμμαχιών μεταξύ κρατικών και μη κρατικών δρώντων, όπως η σχέση Ιράν-Συρίας-Χεζμπολλάχ-Χαμάς. Η περίπτωση της Αιγύπτου και της μείωσης της ηγεμονικής της δύναμης σε συνδυασμό με την ανάδειξη, για πρώτη φορά, μόνο μη αραβικών ηγεμονικών δυνάμεων στην περιοχή (Τουρκία, Ιράν και Ισραήλ) αποτελούν σημαντικές προκλήσεις για την αντοχή και την επαλήθευση θεωρητικών σχημάτων. Ανοίγοντας μια τέτοια συζήτηση ίσως συμβάλλουμε και στη δημιουργία μιας κοινότητας διεπιστημονικών περιφερειακών σπουδών για τη Μέση Ανατολή η οποία θα βασίζεται στο γόνιμο και σταθερό έδαφος της πολιτικής επιστήμης, της θεωρίας των διεθνών σχέσεων και της ιστορίας αλλά και θα το υπερβαίνει δημιουργικά.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, *Η ηχώ της νεκρής ζώνης: οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, μτφρ. Έφη Γαβριήλ, Scripta, Αθήνα 2009, 373 σελ.

Πολλοί πίστευαν κάποτε ότι η αντικειμενική προσέγγιση ενός θέματος χάνει την αξία της, αν στην ανάλυση παρειοφρήσουν τα συναισθήματα και η οπτική γωνία του αναλυτή. Σήμερα, οι κοινωνικοί ανθρωπολόγοι ξέρουν περισσότερο από ό,τι οι υπόλοιποι κοινωνικοί επιστήμονες ότι γράφοντας ένα βιβλίο αναλύουν τόσο το θέμα τους όσο και τον εαυτό τους.

Όταν κάποιος γράφει για την επιτηρούμενη λωρίδα που χωρίζει μια πόλη στα δύο (τη «νεκρή ζώνη» της Λευκωσίας) δεν καταθέτει μια συννησιωμένη επιστημονική μονογραφία. Το βιβλίο του ελληνοκύπριου Γιάννη Παπαδάκη στηρίζεται στο διδακτορικό του στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ και διαβάζεται ταυτόχρονα ως ιστορικό πόνημα, δοκίμιο για τις εθνικές ταυτότητες και ταξιδιωτικό βιβλίο, με έμφαση στο πώς Έλληνες και Τούρκοι, Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι βλέπουμε τους εαυτούς μας και τους άλλους. Ο συγγραφέας διέμεινε από το 1990 έως το 1995 στην Κωνσταντινούπολη, στους δύο τομείς της Λευκωσίας (ελληνοκυπριακό-τουρκοκυπριακό), ξανά

στην Κωνσταντινούπολη και στην Πύλα (Πίλε για τους Τουρκοκύπριους). Το οδοιπορικό του εκτυλίσσεται σε έξι κεφάλαια και δεν ξεφεύγει ποτέ από τον επιστημονικό στόχο της συγκριτικής μελέτης του εθνικισμού με αφορμή τη διαιρεμένη Κύπρο.

Αναλυτική σκέψη και συναισθήματα ξεδιπλώνονται από τη στιγμή που ο Παπαδάκης φθάνει στην Κωνσταντινούπολη για γνωρίσει την «άλλη πλευρά» και να μάθει τουρκικά. Μαζί του φέρει όχι μόνον τα χρωμάδια για το ταξίδι αλλά, στο επίπεδο των προσωπικών παραστάσεων, πολλά αρνητικά στερεότυπα για τους Τούρκους. Πρόκειται για γενικεύσεις, οικείες στους αποφοίτους ελληνικών (ή ελληνοκυπριακών) σχολείων, τις οποίες συνήθως θεωρούμε ως γνώσεις για το γειτονικό έθνος.

Στην Κωνσταντινούπολη ο ερευνητής ξαφνιάστηκε όταν συζήτησε με Τούρκους για τη σχολική ιστορία. Αφού τους εξήγησε πώς βλέπουμε εμείς το Βυζάντιο, την Οθωμανική Αυτοκρατορία και την εισβολή του 1974 στην Κύπρο, εκείνοι «έμειναν άφωνοι, σοκαρισμένοι από την πλύση εγκεφάλου που είχαμε υποστεί στο σχολείο». Κατόπιν, εκείνοι του μίλησαν για τον ελληνικό επεκτατισμό, για το πώς οι Έλληνες συνετέλεσαν στο να συρρικνωθεί η Οθωμανική Αυτοκρατορία στα όρια της σημερινής Τουρκίας και για το πραξικόπημα που οργάνωσαν το 1974 ώστε να ενώσουν την Κύπρο με την Ελλάδα. Γράφει ο Παπαδάκης: «Έμεινα άναυδος από την πλύση εγκεφάλου που είχα υποστεί».

Παρόμοιες σκηνές εκτυλίσσονται στη βόρεια πλευρά της Λευκωσίας. Ο συγγραφέας επισκέπεται το «Μουσείο Βαρβαρότητας» στο οποίο εκτίθενται τεκμήρια από τις αιματηρές επιθέσεις των Ελληνοκυπρίων κατά των Τουρκοκυπρίων το 1963-1964 και τη ζωή των τελευταίων σε θύλακες εντός του κυπριακού εδάφους μέχρι το 1967. Επίσης καταγράφει, χωρίς απαραίτητα να δέχεται, το σκεπτικό σύμφωνα με το οποίο, για την τουρκοκυπριακή πλευρά, η εισβολή του 1974 ήταν «ευτυχής ειρηνευτική επιχείρηση». Έτσι αποκαλείται επισήμως από τους Τούρκους η εισβολή η οποία γι' αυτούς θεωρείται απελευθέρωση από τον φόβο να υποστούν ξανά από την ελληνοκυπριακή πλειοψηφία όσα υπέστησαν ως μειονότητα στα μέσα της δεκαετίας του 1960 και από την αγωνία ότι τυχόν ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα θα τους καταδίκαζε να ζήσουν όπως η μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη. «Για τους Ελληνοκύπριους, η αρχή του προβλήματος αναγόταν στο 1974. Πόλεμος, καταστροφή, τραγωδία, πρόσφυγες, αγνοούμενοι: αυτές οι λέξεις ήταν άρρηκτα συνυφασμένες με το 1974. Για τους Τουρκοκύπριους, τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Πόλεμος, καταστροφή, τραγωδία, πρόσφυγες,

αγνοούμενοι: όλα αυτά ξεκίνησαν το 1963», επισημαίνει ο συγγραφέας.

Ο Παπαδάκης πετυχαίνει στο εγχείρημά του, ιδίως στα τελευταία κεφάλαια του βιβλίου, όταν προσθέτει στην εθνική καταγωγή των συνομιλητών του τόσο τις κοινωνικοπολιτικές ταυτότητές τους (άνδρες/γυναίκες, νέοι/πλικιωμένοι, αριστεροί/δεξιοί, εθνικιστές/υπέρμαχοι της προσέγγισης των δύο πλευρών). Από το βιβλίο αυτό και από άλλες πηγές προκύπτει ότι ισχυρές μερίδες Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων δεν ενδιαφέρονται για μια κοινή πατρίδα. Θέλουν να ζήσουν χωριστά. Από την άλλη μεριά, η εμπειρία του Παπαδάκη στο μεικτό χωριό Πύλα/Πίλε δείχνει ότι η συμβίωση είναι δυνατή. Στο χωριό, οι εθνικοί διαχωρισμοί δεν αρκούν για να ερμηνεύσει κανείς συγκρούσεις και συμμαχίες, αδιαλλαξία και ανοχή. Όλα γίνονται ένα κουβάρι σχέσεων το οποίο δεν ξετυλίγεται με όρους εθνικών ταυτοτήτων. Η λεπτοδουλειά του συγγραφέα σε αυτό το έκτο κεφάλαιο του έργου του υπερβαίνει τη στιλιζαρισμένη αντιδιαστολή Ελλήνων-Τούρκων στα αρχικά κεφάλαια.

Σε κάθε περίπτωση, το βιβλίο, χωρίς να στοχεύει σε ανάλυση του Κυπριακού, προσφέρει μια ματιά «από τα κάτω» και μέσα και από τις δύο κοινότητες. Η μετάφραση της Έφης Γαβριήλ είναι πολύ καλή. Ωστόσο, η παράθεση εκτενών αποσπασμάτων από τις συνεντεύξεις στο ελληνοκυπριακό ιδίωμα, με ιδιαίτερα τυπογραφικά στοιχεία, κουράζει από ένα σημείο και πέρα.

Εν τέλει, τα συναισθήματα και τα πολιτικά σχόλια του Παπαδάκη δεν αναιρούν την αναλυτική αξία του έργου του. Αν είχε αφαιρέσει τη συγκίνηση και το χιούμορ, θα πρόδιδε τον άθλο του να κάνει έρευνα για τόσο μεγάλο διάστημα σε τόσο «εύφλεκτους» τόπους. Η θέση του υπέρ του σχεδίου Ανάν, γραμμένη μετά το δημοψήφισμα (Απρίλιος 2004), είναι αποτέλεσμα αξιοπρόσεκτης σύνθεσης του τοπικού με το γενικό: «Αν μια επανενωμένη ομόσπονδη Κύπρος γινόταν μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα ήταν η πρώτη μουσουλμανο-χριστιανική ομόσπονδία. Η Κύπρος θα μπορούσε να γίνει φάρος –κεράκι έστω– της ελπίδας στη μετά την 11η Σεπτεμβρίου εποχή».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΡΓΥΡΗΣ ΠΑΣΣΑΣ - ΘΟΔΩΡΗΣ ΤΣΕΚΟΣ (επιμ.), *Εθνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, Παπαζήσης, Αθήνα 2009, 635 σελ.

Ο συλλογικός τόμος που επιμελήθηκαν οι Αργύρης Πασσάς και Θοδωρής Τσέκος αποτελεί μια από τις λίγες προσπάθειες αποτύπωσης της επιρ-